

FINNGÅRD VID LOCKSJÖN

Ett skogsfinskt turistprojekt

Projektarbete
Kursen Skogsfinnarna i Skandinavien
Mälardalens Högskola
7,5 poäng HT 2009
Maths Östberg, Finnskogsmuseet i Alfta

Inledning

Bakgrunden till projektet är en virkessponsring från Stora Enso Skog, Ockelbo Bevakning daterad 27 november 2001 omfattande 250 m³ sub timmer och 50 m³ sub massaved rotstående skog. Avtalet gällde till 2007-12-31. Avtalet tecknades för Finnskogsriket av den tidigare anställda och dåvarande kassören, och där räknades upp diverse objekt kring hennes bostadsort Jansbo på Hanebo Finnskog.

Våren 2005 hade föreningen tre föreslagna objekt att välja bland. I samråd med Ockelbo Bevakning föll valet på att uppföra en ständigt öppen rökstuga vid den öde finnbosättningen Locksjön 4 km norr om Jansbo och på Bollnäs Finnskog, där Kjell Olsson från Stugubacken på Hanebo Finnskog återskapat och hävdat ängen.

Vid Locksjön kan skapas förutsättningar för verksamhet kring naturstudier i kyrkans 130 ha stora Locksjöreservat, som har gränsen helt emot Locksjöbosättningen. Även på Bergviks Skogs mark gränsande till kyrkans reservat finns områden med höga naturvärden. Med hävden av ängen vid bosättningen skapas flera förutsättningar för aktiviteter och naturstudier. Sommaren 2006 fann en studiecirkel från Annefors under ledning av naturguiden Stefan Olander 80 kärleväxter och däribland den hävdgynnade arten låsbräken, trots att ängen inte hävdats på senare år. Det mest unika med anläggningen blir att kunna vistas i och övernatta i en rökstuga och elda i rökugnen. Det finns ingen rökstuga i Skandinavien, där detta är möjligt nu.

För timringen av rökstugan ställde Bollnäs kommun upp med personella resurser i form av sitt bygglag. Virkesdonationen nyttjades så, att avverkningskostnaden för virket till rökstugan räknades in. Projektledningen sker ideellt. För föreningens kostnader för material, transporter, bygglovsprocessen och sågning har ekonomiskt stöd erhållits från Prästlönetillgångarna i Uppsala stift och projektstöd från Länsstyrelsen i Gävle. Bollnäs Naturskyddsförening har också bidragit till projektet med 5.200,- ur Halvard Larssons minnesfond (Halvard var från Fjälbo på Bollnäs Finnskog). Fonden upplöstes i och med denna överföring.

Arbetet började med att stugan timrades upp vid Hedenområdet i Bollnäs och sedan plockades ned och fraktades till Locksjön. Sågning av virke till golv och tak m.m. gjordes i Gullberg på Alfta Finnskog av Kjell Fast, ättling i rakt nedstigande led till förste Gullbergsfinnen. Därefter fraktades virket och materialet ut på plats på frusen mark med skotare över Tomtamyran. Ugnstenarna fraktades med skoter. Uppförandet av rökstugan skedde sedan under barmarksperioden 2009, då material även har fraktats med Terri (bandmaskin). Under 2010 återstår att mura rökugnen, sätta in fönster samt montera järnspis i kammaren. Dessutom skall det spångas över myren och byggas en kombinerad vedbod/dass av överblivet virke.

LOCKSJÖN – skogsreservat, hävdad äng och finngård

Grundidén är att skapa ett levande friluftsmuseum för naturturism med profilering på den speciella skogsfinska byggnadskulturen. Man skall kunna besöka och även övernatta i rökstugan året om. Normalt plogas inte skogsvägen, men endast 100 m från rökstugeplatsen passerar en skoterled, som det enkelt går att ordna anslutning till. I området kör också Holst's Finnskogsupplevelser i Katrineberg gäster med slädhundar – både dagsutflykter och med övernattnig. Finngården/rökstugan kan också användas som ett utflyktsmål för grupper av turister eller konferensgäster med catering från boendeanläggningar och serveringar i regionen. Där kan även ordnas evenemang såsom friluftsgudstjänster, trubadurafnarn, friluftsdagar för skolor och friluftsteater.

Finnbosättningarna på Bollnäs och Hanebo Finnskog hamnade under 1700- och 1800-talen i stor utsträckning i bolagsägo (järnbruk och sedan skogsbruk). Detta har de facto bidragit till, att området nu är glesbefolkat och har ont om bevarade äldre kulturmiljöer och hävdade kulturmarker. Detta faktum motiverar också rekonstruktionen av den skogsfinska karaktärsbyggnaden rökstuga. Det saknas för övrigt ursprungliga bevarade rökstugor i hela Norrlands finnskogar/finnmarker. Projektet kan överhuvudtaget innebära en revitalisering av områdets kolonisationskultur under 1600-talet.

Vid bosättningen finns på den högre kullen ugnsröset efter Locksjöfinnarnas förmodade rökstuga. Den nya rökstugan är placerad c:a 15 m från denna lämning med utsikt över ängen och sjön. På den lägre kullen närmare sjön finns lämningarna efter den gård, som beboddes på 1920-talet samt en iordningställd rastplats. På den högre kullen finns även en tjärdal. Lämningarna skall märkas ut och hela området är registrerat som bebyggelseämning i fornminnesregistret med RAA-nr 543 i Bollnäs socken. På kyrkans mark (Locksjöreservatet) finns en myråker vid stigen till bosättningen och på andra sidan myren på fastmark en skogbevuxen åker med resterna av en lada. Stigen över myren till denna åker från bosättningen syns fortfarande.

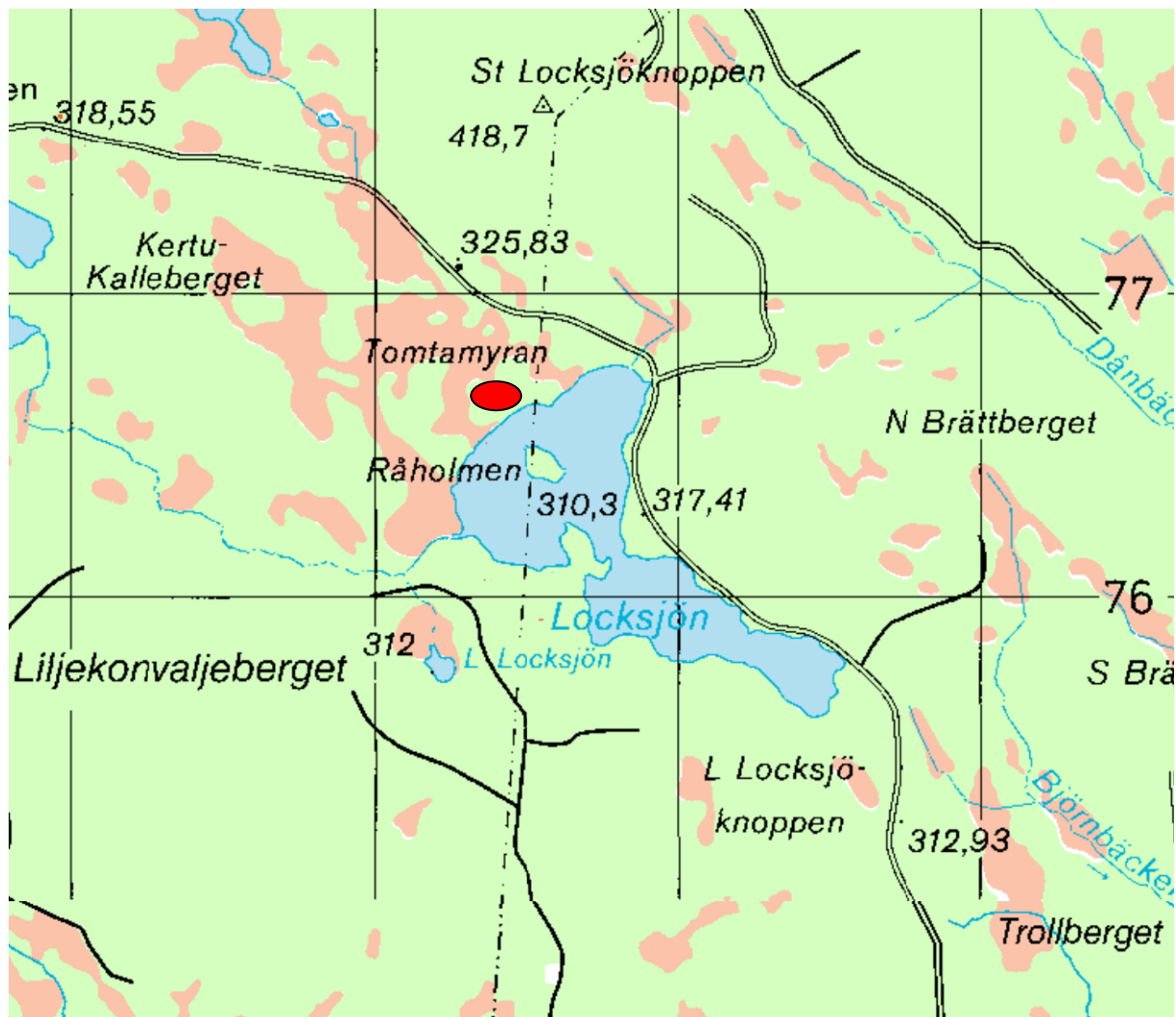
Locksjön med dess rökstuga skall preliminärt ej vara bokningsbar utan alltid stå öppen för allmänheten och det rörliga friluftslivet. Om platsen blir välfrekventerad av turist-entreprenörer måste bokningssystem övervägas. Hjälps med tillsynen är erbjuden av Holst's Finnskogupplevelser (Katrineberg). Kjell Olsson från Stugubacken, som på 1990-talet restaurerade ängen vid Locksjön, vistades sommaren 2006 vid Locksjön med bäste vännen Bengt Norén, som ägde Ramans skola på Hanebo Finnskog, då denne omkom vid en drunkningsolycka. För att hedra minnet av Bengt Norén har Kjell en vänkrets, som är villiga att hävda ängen genom årlig slätter.

Huvudman för projektet är den ideella föreningen Finnskogsriket (med säte i Bollnäs). Föreningen har i skrivande stund 233 medlemmar (enskilda, familjer, föreningar, institutioner och företag) varav 49 stycken med någon form av verksamhet i området. Undertecknad är ordförande och ingår i arbetsgruppen för Locksjöprojektet tillsammans med vice ordförande Henrik Othzén och sekreterare Stefan Olander.

Ett trepartsavtal om markdisposition är upprättat med Bergvik Skog Väst AB. Den tredje parten är Bollnäs kommun, som träder in, om Finnskogsriket inte fullföljer sitt åtagande, vad gäller renhållning.

Geografisk beskrivning

Locksjön ligger relativt centralt i Finnskogsrikets verksamhetsområde och c:a 3 mil från Bollnäs. Bosättningen ligger på en fastmarksholme med diametern 200-250 m omgiven av Tomtamyran och begränsas i söder av sjön Locksjöns nordvästra strand (röd markering på kartan). Gångavståndet från parkeringen/grusplanen vid skogsvägen är 300 m. Sjön är 1,5 km lång och 200 m ut från bosättningen ligger Råholmen, som fått sitt namn av råskillnaden mellan Bollnäs och Hanebo socknar. Även Råholmen är före detta kulturmark. Sjön Locksjön ligger 308 m.ö.h., och 1 km norr om bosättningen i änden av kyrkans reservat når Stora Locksjöknoppen 419 m.ö.h. Fastmarksholmen med bosättningen avverkades antagligen i slutet av 1980-talet, och fränsett den restaurerade ängen växer planterade ungtallar vid bosättningen.

500 m från bosättningen ligger en barack vid vägen inom kyrkans reservat och på Bergvik Skogs mark en koja, som nyttjas av jaktlaget. Närmaste gård Öståsen ligger vid sjön Fansen 2,5 km nordväst om Locksjön och fungerar som fritidsbostad. Till närmaste bebodda gård i Jansbo är det 3,5 km söderut.

Historisk bakgrund

Locksjön är en finnbosättning, och i boskapslängd 1642 anges Olof Persson och Henrik Persson bo vid Locksjön. Det är ett av få år, som Locksjön är upptaget under eget namn. Normalt räknades man in under finnhemmanet Fansen. I husesyn för Fansen 1765 nämns, att man hade hässjor och slogar vid ett gammalt torp vid Locksjön, vilket tyder på, att Locksjön då var öde (Wedin 2004:161-162).

Av läget i terrängen att döma, kan det vara finntorpet vid Locksjön, som åsyftas, i skönlitterär form under namnet Fansentorpet i Helsing-Sägner berättade af Wilhelm Engelke (1899, s. 60-72), "Hur det kom finnblood i släkten". Locksjön förekommer – åtminstone som ortnamn, i Conrad Dahlstedts följetongsnovell Finnmarksfolk, som publicerades i Kvällstunden 1977. Dahlstedt var från Lövtjärn på Ockelbo Finnmark.

Den yngre bosättningen närmare sjön på ängen vid Locksjön har gårdsnamnet Tomta. Gården fick sitt namn av Tomtas-August Johansson (1874-1956), som flyttade dit 1917 med 25 år yngre 18-åriga Erika Sjöberg (1899-1975) från Sjöveden och gifte sig. Enligt traditionen skall de vid den tiden ha varit "försvunna", när de bodde i Locksjön. Paret skall också ha bott i Mörttjärn 2 km nordväst om Locksjön, och enligt Sven-Erik Sundqvists Släktbok för Bollnäs Finnskog fick de under åren 1918-1922 fyra barn i Mörttjärn. Det är dock troligt, att Locksjön då räknades in under Mörttjärn i kyrkobokföringen. Gårdsnamnet Tomta vid Locksjön har väckt intresse i arkeologikretsar, eftersom sådana namn ofta betecknar ödesbölen, men forskningen bör i så fall riktas mot August Johanssons hemby Vittsjön och födelsegården Tomtas (Mansson 1995:82).

BYGGNATIONER

Rökstugan

Till de skogsfinska karaktärsbyggnaderna räknas rökstugan (pörtet), rian och (rök)bastun. Den gemensamma nämnaren är, att de är invändigt sotiga av eldning i rökugn utan vare sig murstock eller skorsten.

Rökstugan är den traditionella bostadsbyggnaden på finnskogarna, och benämningen rökstuga (eller pörte) används både för hela bostadshuset eller för just vardags-/boningsrummet med rökugnen. Denna uppvärmningsprincip överträffas enbart av vattenburen centralvärme. SLU (Sveriges Lantbruksuniversitet) har gjort mätningar vid eldning i rökstugan vid Mattila i Östmarks socken och funnit en verkningsgrad på 95% - det mesta man kan uppnå med vedeldning. Den stora ugnen är placerad i ett hörn och upptar ¼ av rummets golvyta och är därmed vid drift ett stort värmemagasin, så att det även vintertid räcker med ett ilägg av ved per dygn. Under eldningen lägger sig röken under innertaket, så att endast de övre väggbanden (till skillnad från rior och bastur) och innertaket är sotiga. Röken finner sin väg ut via en trärumma genom taken mitt i rummet. Det går alltså att vistas i rummet även under eldningen, och när röken lämnat rummet stängs röktrumman med en skjutlucka. Med tanke på rökens väg ut ur rummet är innertaket brutet (tredingstak). Rökstugans rökugn lämpar sig ej för matlagning, utan det försiggick i kökskammaren (den så kallade koven) med öppen spis eller i separat kokhus. I större rökstugor i form av parstugor kallas finrummet med öppen spis för svenskstuga respektive norskstuga.

För utformningen av rökstugan vid Locksjön har den främste experten på skogsfinska rökstugor; Birger Nesholen, föreståndare vid Norsk Skogfinsk Museum konsulterats. Han har som förebild valt tre rökstugor med kökskammare: Abborrtjärnsberg i Nyskoga socken, Ritämäki i Lekvattnets socken och Fjolperstorp i Östmarks socken. Se ritning.

Rökstugan i Locksjön är förutom bord och bänkar möblerad med en handfull våningssängar. Kammaren förses med järnspis för matlagning.

Övriga byggnationer

I virkesdonationen finns även virke, som är sågat för spångning en sträcka av 100 m över myren mellan bilvägen och bosättningen. Virket är beräknat för, att även hästar skall kunna gå på spångningen, eftersom visst intresse finns från nätverket "Ridled Hälsingland" för övernattning/rastande vid Locksjön, vilket även gynnar öppethållandet av ängen. Dock finns det ej någon ridled i trakten av Locksjön. Bilvägens grusmaterial är även något ogynnsamt för hästar.

Av utgallrat virke (ratat vid timringen av rökstugan) har sågen i Gullberg blockat virke till ett vindskydd, som skall fraktas på plats över myren med skoter under vintern 2009-10

Framtida byggnadstillskott

Avtalet med markägaren har formuleringen "finngård", vilket möjliggör att komplettera med karaktärsbyggnaderna ria och rökbastu (för bad).

Ria är den vanligt förekommande lösningen på "torkhus" i korsord. Det är en rent nordost-europeisk byggnadstyp för rökstorkning av hela sädeskärvarna innan tröskningen. En riven gammal ria kan ev. förvärfas av Finnskogsmuseet, men detta kräver finansiering av byggnadsantikvarisk handledning för uppförande och utbyte/reparation av vissa stockar.

En rökbastu för bad vid sjön kompletterad med en brygga skulle göra platsen till ännu mer av ett levande friluftsmuseum.

Tryckta källor

Helsing-Sägner berättade av Wilhelm Engelke, Stockholm 1899.

Dahlstedt, Conrad: Finnmarksfolk, Följetongsnovell i *Kvällsstunden* Nr. 32-41 1977.

Mansson, Peter: De första resultaten. I *META 95:1*. s. 80-83

Nesholen, Birger: Byggnadsskick/ Byggeskick. I Wedin, M (red): *Det skogsfinska kulturarvet*, FINNSAM 2001. s. 91-134.

Wedin, Maud: *Den skogsfinska kolonisationen i Alfta, Bollnäs och Hanebo*, Falun 2004.

Bilagor:

- 1) Kalkyl
- 2) Marknadsföringsplan
- 3) Ritning

Bil 1) Kalkyl

1	pall	Lerbruk		85,00 kr	4 370,00 kr
140	m2	Underlagspapp		142,00 kr	1 988,00 kr
100	m2	Markduk			789,00 kr
250	stk	Trådspik 8"		360,00 kr	1 800,00 kr
1000	stk	Trådspik 6"		338,00 kr	1 690,00 kr
2500	stk	Trådspik 4"		195,00 kr	975,00 kr
5000	stk	Trådspik 3"		190,00 kr	760,00 kr
600	stk	Klockspik galvad		130,00 kr	780,00 kr
15	dunk	Aspen motorsågsbränsle		50 liter	851,20 kr
3	dunk	Sågkedjeolja		76,00 kr	228,00 kr
25	stk	Glasrutor 35 X 35 cm			
		Pannplåt galvad 5.1m längder 2 X 9.5m bredd			17 949,00 kr
10	m	Nockplåt		10,00 kr	680,00 kr
			Summa		32 180,20 kr
			inkl moms		40 225,25 kr
		Sågning	ca		24 000,00 kr
		Virkestransporter	ca		35 000,00 kr
		Sponsorskylt 10 mm plast med tryck 50 x 50 cm			800,00 kr
		Informations skyltar			3 000,00 kr
		Projektledning Est. 200 tim	175,00 kr		35 000,00 kr
		Resor Est. 700 mil	18,00 kr		12 600,00 kr
		Kommunens byråkratiska avgifter: Förhandsbesked, bygglov och bygganmälan			8 320,00 kr
			Summa		158 945,25 kr

Bil 2) Marknadsföringsplan

Marknadsföringsplan, Finnskogsriket: Projekt: Finngård vid Locksjön

Rökstugan

Invigningsevenemang

Invigningsdagen bör bli en nyhet, som når ut på riksnivå inom finnkulturretsar och Sverigefinska intressen/media samt till all massmedia i regionen, d.v.s. landskapen Hälsingland, Gästrikland och Dalarna.

Tidskrifter

Det bör kunna bli artiklar i tidskrifter för t.ex. turism, rörligt friluftsliv, skogsfinsk kultur och sverigefinnar.

Hemsida

Rökstugan vid Locksjön planeras ha en egen undersida på den välbesökta www.finnskogsriket.com.

Finnskogsrikets turistkarta

Kartan, där Locksjön som finnbosättning är markerad med finsk flagga, kommer efter detta år att finnas ute i 3.200 ex.. En ny fjärde utgåva 2010 kommer att ha en siffra i kartbilden för Locksjön som besöksmål och en informationsruta på baksidan.

Paketering

Boende-, catering- och aktivitetsföretag kommer att kunna ha med den unika möjligheten till övernattnig med eldning i ugnen i rökstugan i sina paket. Mycket väl till geografiskt ligger Holst's Finnskogsupplevelser i Katrineberg med sina slädhundsturer med möjlighet till övernattnig.

Svenska kyrkan

Stiftet önskar marknadsföra sitt reservat som ligger endast 20 m från rökstugan och har också bidragit ekonomiskt till projektet. Bollnäs församling bör kunna ha t.ex. friluftsgudstjänster eller gränsträffar vid Locksjön.

Turistbroschyrer

Rökstugan bör ha sin plats i både Bollnäs kommuns och Finnskogsrikets egen planerade broschyr.

Finnskogsmuseet

Rökstugan skall visas i utställningen i det tvärsandinaviska Finnskogsmuseet i Skräddrabo, Alfta Finnskog.

Specifika målgrupper

En skoterled passerar Locksjön, samt har intresse framförts från intressenter i projektet Ridled Hälsingland.

Vägskyltning

För att ej locka fel klientel skall det endast skyltas, där stigen börjar vid vägen.

Bil 3 Ritning

